

УДК 37.011(477)

ІДЕЇ СТАНОВЛЕННЯ ОСВІТНІХ ІННОВАЦІЙ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Гавриляк І.С.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Представлена праця присвячена вивченню ідей становлення інновацій у галузі освіти сучасної України. У статті досліджено різні підходи до розуміння поняття «інновація». На основі аналізу низки трактувань згаданого терміна виокремлено сутнісні ознаки інновацій. У процесі дослідження виявлено фактори виникнення освітніх інновацій. Окреслено коло питань для перспективних розвідок.

Ключові слова: інновація, освітня інновація, інноваційна діяльність.

Постановка проблеми. Наприкінці ХХ століття набирає обертів науково-технічний прогрес, який розширює обсяг знань, що підлягають оволодінню його сучасниками. Наплив інформації дедалі збільшується, відповідно суспільство перетворюється на інформаційне середовище, в якому знання набувають особливі ваги. Виникає необхідність вільно і швидко орієнтуватися у вирі інформації, бути здатним постійно поглиблювати власні знання, вдосконалювати вміння. Через це перед освітньою галуззю постає завдання переорієнтації на стимулювання та розвиток різних видів компетентностей учасників педагогічного процесу. Ця обставина спричиняє необхідність впровадження різноманітних інновацій у освіті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема інновацій у сфері освіти стала предметом вивчення як зарубіжних, так і вітчизняних вчених. Дослідження різних аспектів педагогічної інноватики перебуває у сфері наукових інтересів З. Абасова, Л. Базиль, Л. Буркової, О. Дубасенюк, В. Загвязинського, І. Конавальчука, В. Сластьоніна, Л. Подимової, С. Ніколаєнко, В. Паламарчука, О. Попової, Н. Юсуфбекової, О. Чумак, Т. Яровенко та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Незважаючи на достатньо велику кількість досліджень в галузі освітніх інновацій, залишається багато аспектів, які підлягають подальшому вивченню. Зокрема подальшого уточнення на основі наявних підходів вимагає наукове відображення терміну «інновація», виокремлення її сутнісних характеристик, чинників та передумов інновацій в освіті.

Метою статті є дослідження ідей становлення інновацій у галузі освіти сучасної України, узагальнення підходів до розуміння сутності інновацій в освітній сфері, з'ясування сутнісних ознак освітніх інновацій та дослідження основних чинників інноваційних процесів у галузі освіти в сучасній Україні.

Виклад основного матеріалу. Ґрунтуючись на проведеному дослідженні, можемо стверджувати, що першочерговим завданням на шляху опанування основ інноватики слід розглядати осмислення терміна «інновація».

Питання інновацій – не нове у науковому обігу. Поняття «інновація» вперше з'явилося в наукових дослідженнях культурологів у ХІХ столітті й означало введення деяких елементів однієї культури в іншу. Це його значення дотепер збереглося в етнографії. Цей термін також

було вжито австрійським (пізніше американським) вченим Йозефом Алоїзом Шумпетером (1883-1950) на початку ХХ ст. у праці «Теорія економічного розвитку». Науковець запропонував розрізнати наступні види інноваційних змін: використання нової техніки, технологічних процесів нового ринкового забезпечення виробництва; упровадження продукції з новими якістьми; використання нової сировини; зміни в організації виробництва та його матеріально-технічного забезпечення; поява нових ринків збуту [6, с. 19].

Як у працях українських так і зарубіжних науковців термін «інновація» тривалий час також розглядався як економічна категорія, однак згодом він увійшов у науковий обіг інших галузей знань, зокрема педагогічної. У 60-і роки минулого століття починає активно розроблятися концепція соціальної інноватики. Наука ж, яка вивчає інновації в галузі освіти та педагогічні інновації, оформилася в окрему галузь знання й отримала назву «педагогічна інноватика».

«Інновація» в перекладі з грецької мови означає «оновлення, новизна, зміна». Поряд із цим терміном часто вживаються і терміни «новація» та «нововведення». Складність даного феномена, його неоднозначність спричинили відсутність єдиного підходу до його визначення. Для прикладу розглянемо низку трактувань.

В зарубіжній педагогіці під інновацією розуміють будь-яке нововведення, при цьому не наголошується на наявності процесів створення нового і його впровадження у практичну діяльність. В. Паламарчук вбачає у новації щось принципово нове у науці та практиці, що з'являється у результаті творчого пошуку однієї або більше осіб, а інновацію вважає результатом породження і втілення нових ідей. Відповідно, науковець поділяє педагогів на новаторів (тих, що відкривають щось нове у науці) та інноваторів (тих, хто впроваджує наукову ідею у практику) [7, с. 95].

Погоджуючись із В. Загвязинським, О. Попова [8] вживає терміни «нововведення» й «інновація» як синонімічні та трактує ці поняття як «цілеспрямовану зміну, що вносить у середовище нові стабільні елементи (нововведення), які спричиняють перехід системи від одного стану в інший». На думку науковця, нововведення або інновація – це комплексний процес створення, використання і поширення нового практичного засобу для нової суспільної потреби, що викликає певні зміни у тій сфері, де відбувається його застосування. Л. Базиль пропонує розглядати інновацію як «кінцевий результат творчої праці, що одержав реалізацію у вигляді нової чи удосконаленої

продукції, нового чи удосконаленого технологічного процесу» [2, с. 11].

Окрім терміна «інновація», якому властиве загальнонаукове застосування, вважаємо за необхідне коротко зупинитися на декількох поняттях, нерозривно пов'язаних безпосередньо з нововведеннями в освітній сфері. Передусім слід зауважити, що «освітня інновація» та «педагогічна інновація» не трактуються сучасними дослідниками як синонімічні категорії. Освітня інновація розглядається З. Абасовим як «новий підхід до організації народної освіти, пов'язаний з вимогами економічного, соціального, політичного та культурного життя народу, і реформування на цій основі її теоретико-методологічних засад, концептуальних підходів, структури, створення оригінальних технологій навчання і виховання, методів управління, впровадження у практику наукових досягнень і поширення передового досвіду» [1, с. 110]. Г. Сиротинко [10] вбачає у педагогічній інновації «новий педагогічний продукт – результат процесу створення нового, що відповідно оновлює педагогічну теорію і практику, оптимізуючи досягнення поставленої перед суспільством освітньої мети. Вартісним вважаємо і трактування Н. Юсуфбекової та В. Загвязинського. Відповідно до першого з них, «педагогічна інновація» визначається як зміст можливих змін педагогічної діяльності, що ведуть до раніше невідомого, розвивають теорію та практику навчання, тобто як процес створення, освоєння, використання та поширення нового. В. Загвязинський трактує це поняття, як ідеї, підходи, методи та технології, що раніше не використовувалися, та їх комплекс, що несе на собі прогресивний початок, який дозволяє в умовах, що змінюються, досить ефективно вирішувати завдання освіти [12].

Інноваційна освіта, як стверджує О. Чумак, – це така освіта, всі змістові, процесуальні й технологічні компоненти якої «мають бути спрямовані на різнобічний розвиток особистості, на формування у неї образу світу, що змінюється, що дає їй можливість усвідомлювати свою унікальність, несхожість, неповторність за допомогою рефлексії, творчості» [11].

Інноваційна діяльність позиціонується українською дослідницею Л. Базиль як «процес створення нової або удосконаленої продукції, нового чи удосконаленого процесу, що реалізуються в економічному обороті з використанням наукових досліджень, розробок, дослідно-конструкторських робіт або інших науково-технічних досягнень; як «невід'ємний компонент особистісно-професійного розвитку окремого педагога, ефективний стратегічний шлях прогресивного поступу навчального закладу, що впливає на прогресивне функціонування освітньої галузі» [2, с. 12]. Зважаючи на позицію В. Сластьоніна і Л. Подимової, що інноваційна діяльність – це діяльність, спрямована на створення, використання і поширення новації, у процесі здійснення якої учитель взаємодіє з іншими суб'єктами цієї діяльності, І. Коновальчук пропонує розглядати інноваційну діяльність «як взаємодію суб'єктів інноваційного процесу, яка спрямована на створення й реалізацію нововведень у цілях, змісті і способах педагогічної діяльності» [4, с. 273].

Однією із ключових категорій інноваційної освіти вважається успішність інноваційних процесів в освітній сфері, яка «в значній мірі визначається сукупною здатністю суб'єктів інноваційної діяльності до генерування й впровадження нових ідей, підходів, технологій» [4, с. 271].

Оскільки суб'єктом інноваційної діяльності постає окрема особистість, відповідно, успішність освітніх інновацій нерозривно пов'язується з поведінкою вчителя. З огляду на вищесказане, зростає потреба у вчителю, здатному до інновацій. Через це сучасні науковці все більше зосереджуються на вивченні питань щодо формування особистісних якостей учителя, що забезпечують його успішність як суб'єкта інноваційної діяльності; на розвитку його готовності до імплементації інновацій.

І. І. Коновальчук наголошує, що «суб'єктивний фактор відіграє вирішальну роль на всіх етапах інноваційного процесу (на етапі виникнення ідеї інновації, етапі планування щодо впровадження, на етапі власне впровадження а також на етапі поширення ідеї інновації)». Науковець вважає цей фактор однією із основних сутнісних ознак педагогічних інновацій. Саме тому сучасні дослідники інноваційної проблематики все більше уваги приділяють окремій особистості як основному елементу інноваційної системи [4, с. 272].

Проблема суб'єкта в наш час актуалізувалася тому, що технократичні концепції виявилися не зовсім продуктивними у вирішенні задач інноваційного розвитку суспільства. Саме тому суспільні уявлення про прогрес стали безпосередньо пов'язуватися з духовним, моральним потенціалом особистості.

Інноваціям властива поліфункціональність її соціально-психологічного впливу, яка проявляється в одночасних перетвореннях об'єктів та суб'єктів впровадження. В процесі зміни об'єкта відбувається і творчий розвиток суб'єктів перетворень. Зміни відбуваються у стилі мислення і поведінці ініціаторів та реалізаторів інновацій. Тому успішність інновацій опосередковується особистісним фактором. Інноваційну педагогічну діяльність пов'язують з відмовою від відомих штампів, стереотипів у навчанні, вихованні й розвитку особистості учня, з виходом за рамки діючих нормативів, з особистісно-творчою індивідуальною спрямованістю учителя на створення нових педагогічних технологій, що реалізують цю діяльність [4, с. 273].

Таким чином, узагальнюючи підходи до розуміння сутності інновацій в освітній сфері, вважаємо за доцільне виокремити такі її сутнісні ознаки:

- наявність ознаки новизни: внесення в освітнє середовище нових стабільних елементів (нововведень);
- для будь-якої інновації властиві етапи породження, формування, втілення і поширення нових ідей;
- вирішальна роль суб'єктивного фактора на всіх етапах інновації;
- творчий характер перетворень;
- цілеспрямованість дій на всіх етапах інновації;
- успішність змін, яка відображається в якісному переході системи чи її елементів з одного стану в інший;

– здатність суттєво впливати на загальний рівень професійної діяльності педагога, розширювати інноваційне поле освітнього середовища в навчальному закладі;

– поліфункціональність її соціально-психологічного впливу, яка проявляється в одночасних перетвореннях об'єктів та суб'єктів впровадження;

– прогресивність змін, внесених у життєдіяльність людини або усього суспільства.

Активізацію інноваційної а також дослідно-експериментальної діяльності як однієї з її форм зумовлюють наступні фактори:

– необхідність задоволення соціокультурних запитів громадськості у створенні та запровадженні нових ефективних інтелектуальних продуктів;

– потреба у зростанні престижу та прогресивному розвитку навчальних закладів шляхом оновлення структури і змісту освітнього простору, використання альтернативних методик, новітніх технологій, засобів навчання;

– підвищення мотивації учнів, рівня їхніх навчальних досягнень внаслідок реалізації дослідно-експериментальної та інноваційної діяльності;

– зростання професійного рівня педагогів внаслідок роботи над науково-дослідними проектами, участі у конференціях, семінарах тощо;

– вдосконалення форм та методів навчання шляхом використання наукових та освітніх інновацій, оновлення стратегічних напрямів і змісту освіти, оптимізація структури, форм і методів управління закладом освіти (нові навчальні предмети варіативної частини, модельні структури та ін.).

– як індивідуальна, так і колективна дослідно-експериментальна та інноваційна діяльність сприяє реалізації євроінтеграції і зокрема практичному впровадженню ідей формування інноваційної цивілізації [2, с. 13].

Окрім цього, актуалізація інноваційної діяльності в освіті на межі ХХ – ХХІ століть обумовлюється тією обставиною, що епоха науково-технічного прогресу та швидкий розвиток інформаційних технологій наклали свій негативний відбиток на морально-етичний аспект існування людського суспільства. Результатом такого впливу стала викривлена система цінностей та суспільної свідомості, що, закономірно, негативно позначилося і на освітній сфері. В досліджуваній період склалися такі умови, коли виникла нагальна потреба у переосмисленні мети й завдань освіти, її соціокультурної сутності й істинного призначення [2, с. 14]. Ціннісні пріоритети навчальної діяльності постають чинником належної якості освіти, які окрім цього впливають і на розвиток та самоосвіту особистості, виступаючи фундаментом професійної діяльності в умовах мінливого технологічного світу.

До основних же суспільно-політичних передумов активізації інноваційних процесів у галузі освіти сучасної України слід віднести ту обставину, що Україна отримала статус незалежної демократичної держави, що спричинило необхідність побудови власної інноваційної, відмінної від традиційної системи освіти, заснованої на демократичних засадах. У червні 1991 року Верховною Радою України був ухвалений Закон про освіту [3], який став законодавчою базою для перетворень в освітній галузі. Вперше після десятиліть ідеологізації декларувалася демократизація та гуманізація всієї системи освіти, уможливилася поява нових навчальних закладів різного типу і форм власності, відбувся перехід державних вузів на частково платну систему навчання, було запроваджено систему освітніх та освітньо-кваліфікаційних рівнів вищої освіти. Новоствореним Міністерством освіти були здійснені кроки до ліквідації державної монополії на надання освітніх послуг.

У Національній доктрині розвитку освіти [5] було зроблено акцент на необхідності розвитку освітньої галузі України до рівня розвинених країн Європи шляхом її докорінного реформування; проголошувалася децентралізація та регіоналізація управління системою освіти, інтеграція у світові освітні структури.

Проте, внаслідок відсутності чіткого плану та механізму її реалізації, політичної волі керівництва та недосконалого менеджменту в галузі освіти, недосконалості законотворчих процесів, скорочення державного фінансування багато намірів досі залишаються нереалізованими.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Сучасний етап розвитку освіти України характеризується інтенсивним пошуком нового в теорії і практиці.

Курс на євроінтеграцію, бажання розвинути освіту до рівня провідних західних країн, надати громадянам підготовку, з якою вони будуть конкурентоспроможними на ринку праці, викликали необхідність запровадження в сучасній Україні інноваційних перетворень в галузі освіти.

Сутнісні ознаки інновацій, виокремлені у результаті аналізу низки наявних трактувань цього поняття, виявлення факторів розвитку освітніх інновацій надають узагальнене уявлення про згаданий феномен а також сприятимуть подальшому збагаченню теоретичних основ інноватики у галузі освіти.

Матеріал статті не вичерпує усього спектра проблематики інновацій у сфері освіти, з'ясовуючи лише її окремі аспекти. До кола питань перспективних досліджень відносимо вивчення інноваційних технологій навчання, використання інноваційних методик та засобів у навчальному процесі а також вивчення особистісних якостей суб'єктів інноваційних процесів.

Список літератури:

1. Абасов З. А. Традиционное и инновационное в современном российском образовании // *Философские науки*. – 2005. – № 9. – С.101-114.
2. Базиль Л. О. Педагогічні інновації в системі сучасної освіти / Л. О. Базиль // *Освітній простір. Глобальні, регіональні та інформаційні аспекти* – № 17. – С. 11-17.
3. Закон України «Про освіту». – К.: Генеза, 1996. – 36 с.
4. Коновальчук І. І. Теоретичні та технологічні засади реалізації інновацій у загальноосвітніх навчальних закладах: дис. на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук: 13.00.01 / Іван Іванович Коновальчук – Житомир, 2015. – 436 с.
5. Національна доктрина розвитку освіти. Затверджена Указом Президента України від 17 квітня 2002 року № 347/2002 [Електронний ресурс] // Офіційний вісник України. – 2002. – № 16. – С. 11. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/151.html>.
6. Ніколаєнко С. М. Теоретико-методологічні основи управління інноваційним розвитком системи освіти України [монографія]. – К., 2008. – 503 с., с. 19.
7. Паламарчук В. Ф. Як виростить інтелектуала?: посіб. [для вчителів] / В. Ф. Паламарчук. – К.: Знання, 1989. – 112 с.
8. Попова О. В. Інновації в сучасній педагогічній теорії та практиці // *Педагогіка та психологія: [збірник наукових праць / за заг. ред. акад. І. Ф. Прокопенка, чл.-кор. В. І. Лозової]*. – Харків: ХДПУ, 1999. – Вип. 9. – С. 10-15.
9. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 № 40-IV (зі змінами і доповненнями) [Електронний ресурс] // *Відомості Верховної Ради України; Верховна Рада України*. – 2002. – № 36. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/40-15>.
10. Сиротинко Г. О. Інноваційний розвиток освіти: проблеми переходу від теорії до практики / Г. О. Сиротинко // *Управління школою*. – 2005. – № 1. – С. 15-18.
11. Чумак О. В. Парадигма освіти XXI століття: інноваційні аспекти / О. Чумак: [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp7/konfl/Chumak.pdf.
12. Яровенко Т. С. Види інновацій в освіті та їх класифікація /Т. Яровенко: [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.vestnikdnu.com.ua/archive/201264/yarovenko.html.

Гавриляк І.С.

Дрогобычский государственный педагогический университет имени Ивана Франко

**ИДЕИ СТАНОВЛЕНИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ИННОВАЦИЙ
В СОВРЕМЕННОЙ УКРАИНЕ****Аннотация**

Представленная работа посвящена изучению идей становления образовательных инноваций в современной Украине. В статье исследовано разные подходы к пониманию «инновации». Основываясь на анализе ряда определений упомянутого термина, определены существенные характеристики инноваций. В процессе исследования установлены факторы возникновения образовательных инноваций. Определен круг вопросов для перспективных исследований.

Ключевые слова: инновация, образовательная инновация, инновационная деятельность.

Havryliak I.S.

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

IDEAS OF EDUCATIONAL INNOVATIONS FORMATION IN MODERN UKRAINE**Summary**

The given article is devoted to the investigation of the ideas of educational innovations formation in modern Ukraine. Different approaches to understanding of «innovation» are analyzed in the article. The essential characteristics of innovation are determined taking a range of definitions of the mentioned term into consideration. In the process of research the factors of the origin of educational innovations are determined. A range of questions are defined for our long-term investigation.

Keywords: innovation, educational innovation, innovative activity.